

1. *jeu kamery na internetu*

V samém centru Berlína, ještě uprostřed staveniště, stojí zvláštní kříženec: stará budova Říšského sněmu s novou masivní skleněnou kopulí na střeše. Dnes v ní sídlí „celoněmecký“ Spolkový sněm. Když před lety němečtí poslanci rozhodli, že své sídlo přenesou právě do Reichstagu, objevily se obavy: Nejde o symbolický návrat ke starému, nebezpečnému Německu? Jak je to ale s budovou Říšského sněmu doopravdy?

Michal Musil

Od rudé vlajky ke skleněnému zámku Skutečný příběh budovy Říšského sněmu aneb Máme se bát symbolu „Berlínské republiky“?

Je 30. dubna 1945. V Berlíně zuří bitva mezi zbytky německé armády a sovětskými vojáky. Téhož dne odpoledne do stává maršál Žukov – jak později napíše ve svých pamětech – radostný vzkaz: „Na Říšském sněmu vlaje rudá zástava! Hurá, soudruhu maršále!“

„Srdečně blahopřeji tobě a všem tvým vojákům ke skvělému vítězství,“ odpoví vojevůdce velitelé divize, která budovu Říšského sněmu v samotném srdci Berlína dobývala.

Týž den spáchal německý diktátor Adolf Hitler sebevraždu. Říšský sněm pádl, druhá světová válka v Evropě končila.

Nepřávé fotografie

Rudá armáda přisoudila budově Říšského sněmu nepěknou nálepku. Krvavý boj o Reichstag a jeho konečné dobytí se pro ruské vojáky stalo i symbolem porážky zločinného nacistického Německa. Právě fotografie rudé vlajky nad Říšským sněmem jsou patrně ve světě nejnámějšími snímky této budovy.

Tyto fotografie však nebyly autentické: rudá vlajka se na budově vztýčovala dvakrát – jednou „doopravdy“ a jednou pro fotografy a kameramány – pár dnů po skončení bojů, když se „situace vyjasnila“. Stejně tak není autentická ani představa, že Říšský sněm „znamená“ nacistické Německo.

I druhý nejnámější příběh související s budovou – totiž její požár v roce 1933, krátce poté, co Hitler převzal moc – poskytuje při zevrubnějším zkoumání trochu jiný obrázek.

„Žvanírna demokracie“

„Dne 27. února 1933, pozdě večer, náhle hoří budova německého Říšského sněmu,“ píše Bernard Gisevius, jeden z mála Němců, kteří byli v roce 1944 zapleteni do atentátu na Hitlera a přežili.

„Hoří jen Říšský sněm? Neleží v suti nách a troskách celý Berlín?“ ptá se Gisevius a líčí vztah nového diktátora a jeho nacistů k Říšskému sněmu: „Oni touží především po převratu. Budova Říšského sněmu je pro ně jenom ‚žvanírnou‘ demokracie, jíž přísahali smrt.“

Jistěže Hitler požáru využil. Fakt, že se k činu doznal Holanďan van der Lühbe hlásící se ke komunistům, poskytl nacistům důvod pozatýkat nejen komunistické, ale i demokratické předáky, a nakonec také „právně“ zrušit demokracii. Dodnes není jasné, zda pomatenému Holanďanovi ve skutečnosti nepomáhali sami nacisté, aby tak získali záminku pro tvrdá opatření. Jisté ovšem je, že Hitler neměl Říšský sněm rád ani trochu: považoval ho za symbol prohnilé demokracie a jedině, co na něm aspoň trochu respektoval, byla architektura budovy.

Ani zrušení občanských a politických svobod neschválili němečtí poslanci v roce 1933 v budově Říšského sněmu: stalo se to v Krollově opeře v Berlíně. A za nacistické éry se v budově Reichstagu nic zásadnějšího nedělo. V průběhu války používala Říšský sněm armáda. A ještě dříve, než přišli Rusové, poškodily budovu bomby spojeneckých letadel.

Říšský sněm jako symbol porážky nacistického Německa: rudá vlajka nad Reichstagem v roce 1945

„Vrchol nevkusů“

Budova Říšského sněmu to vlastně neměla příliš lehké od samého počátku.

Otázku vybudování sídla přímo volebního sněmu nového Německého císařství vznesl slavný kancléř Bismarck. Ale několik let, až do roku 1877, se vedla nekonečná vyjednávání s majiteli pozemku v cen-

Říšský sněm jako „skleněný zámek“.
Moderní skleněná kopule a střecha nad dnešním Reichstagem.

tru Berlína, na němž měl nový Říšský sněm stát.

Teprve v roce 1884 položil německý císař Vilém I. základní kámen budovy. O deset let později byl Říšský sněm – podle návrhu frankfurtského architekta Paula Wallota – konečně dostavěn.

V té době však už panoval nový německý císař Vilém II. Ten budovu Říšského sněmu odsoudil. „Vrchol nevkusu,“ řekl Vilém II. při prohlídce stavby, urazil architekta Wallota a odebral mu několik významných. Císařův názor přitom s největší pravděpodobností pocházel z jeho odporu vůči parlamentu jako znaku demokracie.

Císař například nenáviděl 75 metrů vysokou kupoli, která stavbě dominovala. Považoval ji za symbol moci parlamentu, ačkoli architekt chtěl vyjádřit sílu sjednoceného německého národa a císařovy říše.

Císař se také zapletl do sporů, jaký má budova nést nápis. Dlouho odmítal, aby tam stálo „Dem Deutschen Volke“ – Německému lidu. Takový slogan považoval za nebezpečnou myšlenku, za urážku své císařské moci. Místo toho například navrhoval slova „Německé jednotě“. Nápis „Německému lidu“ byl nakonec vztyčen až v průběhu první světové války, v roce 1916.

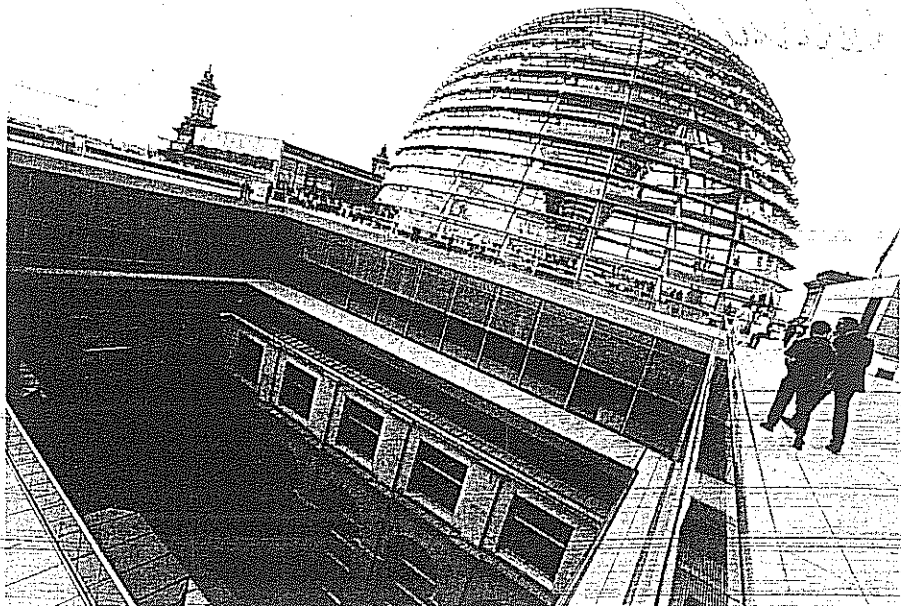

FOTO L. TOMÁŠ KŘEPEL

Symbol poblíž symbolu

Pokud může být budova Říšského sněmu s nějakým starším obdobím spojována, pak nejspíše s Výmarskou republikou; s lety meziválečné německé demokracie.

Konec císařství vyhlásil sociální demokrat Philipp Scheidemann v roce 1918 právě z balkonu Říšského sněmu. A v budově posléze sídlilo demokraticky volené těleso, které mělo skutečnou moc – i když do něj postupně stále více pronikala krajní pravice i levice.

V druhé polovině 20. století, za studené války, zastupil „symbolický význam“ Říšského sněmu jiný, aktuálnější symbol: právě u Reichstagu končil západní Berlín, sektor okupovaný britskou armádou. Právě u Říšského sněmu stála od roku 1961 berlínská zeď, patrně nejvýmluvnější úkaz rozdělení Evropy na komunistický a demokratický blok.

Žádná důležitá politická rozhodnutí v té době v budově Říšského sněmu přijímána nebyla.

Vláda západních částí Německa nejprve rychle a s malými náklady budovu rekonstruovala: pro jistotu nechala odstranit symboly císařství, které stavba nesla. Západoněmečtí poslanci ovšem v Říšském sněmu nezasedli. V roce 1950 se síce spolkový sněm – slavnostně a na krátkou dobu – v Berlíně sešel, ale

Hořící Říšský sněm jako symbol konce meziválečné německé demokracie

z politických důvodů se zasedání konala jinde než v „budově na čáře“, na hranici východního „komunistického“ Bertina.

Navíc od roku 1971 – na základě dohod velmocí – neměl být Západní Berlín považován za ústavní část spolkové republiky; západoněmecký spolkový sněm tak nemohl v Berlíně zasedat vůbec. V budově Reichstagu byla otevřena výstava Otázky německých dějin. Zůstala tam až do začátku 90. let.

Z Bonnu do Berlína: ale kam přesně?

Večer 9. listopadu 1989. Již několik týdnů demonstrovali východní Němci proti komunistickému režimu a několik měsíců prchali masově přes jiné země na Západ. Jeden z předáků východoněmeckých komunistů pronesl ne zcela jasnou větu: hranice budou otevřeny pro „soukromé cesty do ciziny“. Obyvatelé rozděleného Berlína pochopili prohlášení jako signál. Pádu Berlínské zdi už nešlo zabránit.

Budova Říšského sněmu čněla tiše nad davy oslavujícími konec rozdělení Německa. Co ale dělat s Reichstagem?

3. října 1990 se Německo znovu sjednotilo. Celoněmecký Spolkový sněm rozhodl v červnu 1991 po vzrušených debatách, že své sídlo přesune z Bonnu do Berlína. Které místo v Berlíně to přesně bude, však stále nebylo jasné.

Teprve 30. října 1991 rozhodl poslanecký řídicí výbor, že se sídlem sněmu stane stará budova Reichstagu – ovšem po důkladné rekonstrukci.

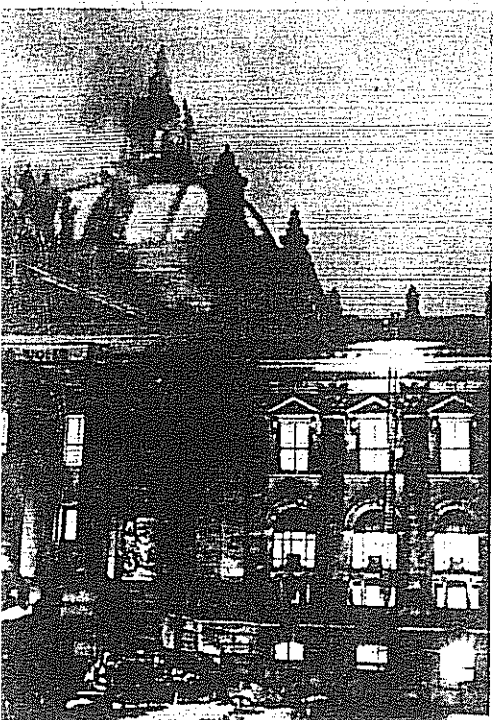

FOTO AP

Politika německy hovořících zemí– KAP/GER

Termín: pondělí

ZS 2013/2014

Témata kurzu + výběr textů pro referáty

(referáty budou probíhat od čtvrtého sezení):

1. Úvod do problematiky (plus metodika kurzu); geografické, politické a kulturní vymezení regionu v historii a současnosti; německy mluvící země a fenomén střední Evropy.
2. Konstitucionalismus v německém a středoevropském prostoru; německý systém materiálního právního státu; sociální stát; parlamentní systém a konsensuální demokracie; tradice federalismu v Německu a Rakousku; direktoriální vládní systém Švýcarska.

Úvodní text k právním otázkám GER:

- Klokočka, V.: Ústavní zřízení evropských států. 2. přeprac. vyd., Linde, Praha 2006.

Nejdůležitější části textu k tématu 2. přednášky:

- geneze konstitucionalismu v Německu s. 60-65;
- středoevropský systém materiálního právního státu, sociální stát, s. 91-97;
- spolkový stát SRN s. 252-255; racionalizovaný parlamentarismus SRN s. 199-209,
- direktoriální systém Švýcarska, s. 154-158; přímá demokracie s. 133-138.

Poznámka ke struktuře přednášek 3., 4., 5. (ústavní systémy GER):

- I. Základní principy ústavy (např. republika, demokracie) + pojetí lidských práv;
- II. Instituce (prezident, vláda, Spolkový sněm, ústavní soudnictví);
- III. Specifika federalismu + státní správa.

3. Spolková republika Německo: ústavní základy, Základní zákon (GG) a politický systém.

Povinné texty:

Klokočka, V./Wagnerová, Eliška: Ústavy států Evropské unie, Linde, Praha 2004 (Ústava Spolkové republiky Německo, s. 232-292), (doplňkový text: Fiala, P. - Rožňák, P. - Schubert, K. - Šimíček, V.: Politický systém Spolkové republiky Německo. MÚ, Brno 1994.)

Strahalová, Šárka: Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie. In: Dvořáková, Vladimíra a kol.: *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů.* Praha: VŠE, 2008, s. 189-232.

4. Rakouská republika: základní principy Rakouska, ústavní instituce a instituce politického života; spolek a země; Vídeň jako tradiční správní centrum.

Povinný text:

Klokočka, V./Wagnerová, Eliška: Ústavy států Evropské unie, Linde, Praha 2004 (Ústava Rakouské republiky s. 419-523.)

5. Švýcarsko – základy ústavního pořádku a specifika „polopřímé demokracie“.

Texty:

Dvořáková, Vladimíra a kol.: *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů.* Praha: VŠE, 2008 základní (kapitola: Švýcarská konfederace)

Lijphart, Arend: *Patterns of Democracy. Government Forms and Performances in Thirty-Six Countries,* New Haven/London 1999. (Kapitola: Consensus Model of Democracy, s. 31-47.)

Gross, Andreas: *Die schweizerische Direkte Demokratie. Erfahrungen und Erkenntnisse aus der Schweiz als Ermutigung zur Zukunft der Direkten Demokratie.* in: Heußner, K. Hermann/Jung, Otmar (Hg.) *Mehr direkte Demokratie wagen. Volksbegehren und Volksentscheid.* München 1999.

Níže uvedené texty k výběru (A, B, C) budou sloužit jako základní texty k jednotlivým referátům (nebo kratším tzv. informacím). Student získá prostudováním textu představu o zaměření svého vystoupení, které pojme tak (konzultace s vyučujícím vhodná!), aby korespondovalo s tématem dané přednášky:

6. Německo a Rakousko v Evropě před a po sjednocení Německa 1871 (řešení „německé otázky“ 1848-1914).

Společný text pro všechny:

Novák, Miloslav: *K historickým základům a vývoji německých vztahů k zemím střední Evropy,* in: Handl, Vladimír/Hon, Jan/ Pick, Otto a kol.: *Vztahy SRN ke státům střední Evropy, Ústav mezinárodních vztahů,* Praha 1998, s. 15-28.

Texty pro referáty:

A) Meyer, Henry Cord: *Mitteleuropa in German Thought and Action 1815- 1945,* Hague 1955 (podkapitola: *The Contest for German Unity in its Mid-European Setting,* s. 18-21; kapitola: *The Slender Threads,* s. 30-46.)

nebo Meyer, Henry Cord: *Mitteleuropa in German Thought and Action 1815- 1945,* Hague 1955, (kapitola: *Conclusion,* s. 326-345).

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....
B) Görtemaker, Manfred: *Deutschland im 19. Jahrhundert.* (část IV. *Die Ära Bismarcks.* kapitola 5. *Bismarcksche Außenpolitik nach der Reichsgründung.* s. 298-321.) Alternativně: Taylor, A.J.P.: *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918.* Oxford 1954, (kapitola XII. *Bismarcks Alliances 1879-82,* s. 254-279.; vybraná kapitola z knihy: Hayes, Bascom Barry: *Bismarck and Mitteleuropa,* Associated University Press, Ontario 1994.)

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

7. „Německá zvláštní cesta“ (*Sonderweg*) – německá expanze, fenomén Hitler a sebeospravedlňování Německa po II. světové válce.

A) Loewenstein, B.: Německá katastrofa, in: Dějiny a současnost 5/1997, s. 2-8. (doplňkový text: Aron, R.: Demokracie a totalitarismus, Brno 1993 (9. kapitola: Narušování ústavně pluralitních režimů, s. 92-101)

nebo Konrád, O.: Anšlus a Vídeňská univerzita, in: Dějiny a současnost 1/1999, s. 26-30. (Speciálně k otázce nacifikace německých a rakouských univerzit.) Na doplnění širšího kontextu Mann, G.: Dějiny Německa 1919-1945, Praha 1993 (kapitola: Zamyšlení s. 105-116.)

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

B) Mann, G.: Dějiny Německa 1919-1945, Praha 1993 (kapitola: Krize a zánik Výmarské republiky, s. 76-104.)

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

8. Antidemokratické tendence ve 30. letech v Evropě – specifikum německy hovořících zemí? (paralely Německa 1930-33 a Rakouska 1932-34)

A) Jeřábek, M.: Konec demokracie v Rakousku 1932-38. Politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie, Praha, Dokořán 2004. (kapitoly VI. Poslední šance pro demokracii?) a VII. Státní převrat na splátky, celkem s. 79-106.)

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

B) Nolte, E.: Fašismus ve své epoše, Praha 1999; (3. podkapitola: Apel na masy a vzestup k moci (1930-31), Cílevědomé uchopení moci (1933), Válka v míru (1934-39), celkem s. 434-453.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

9. Rakouská vnitřní politika od roku 1945 – kontinuity a zlomy; specifika rakouského parlamentarismu, sociální partnerství a fenomén Haider.

A) Tálós, E.: Sociální stát – třpytivé dědictví. Kontinuita nebo nový začátek po roce 1945?, in: Heiss G./ Míšková, A./Pešek, J./Rathkolb, O. (Hg./Vyd.) Na rozhraní světů. Rakousko a Československo po roce 1945/An der Bruchlinie. Österreich und die Tschechoslowakei nach 1945, Wien 1998, s. 369-387. (doplňkový text: Pelinka, A.: Oesterreichische Politik. Grundlagen, Strukturen, Trends. (podkapitola 10.3: Die Sozialpartnerschaft, s. 177-182.)

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

B) Pelinka, A.: Österreichische Politik. Grundlagen, Strukturen, Trends. (kapitola 6. Parlament und Parlamentarismus, s. 97-108.)
nebo Pelinka, A.: Die Entaustriifizierung Oesterreichs. Zum Wandel der politischen systems 1945-1995.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

C) Pelinka, A.: Politické strany, volby a zájmové skupiny v Rakousku, in: Gernot Heiss/Alena Míšková/Jiří Pešek/Oliver Rathkolb (Hg./Vyd.) Na rozhraní světů. Rakousko a Československo po roce 1945/An der Bruchlinie. Österreich und die Tschechoslowakei nach 1945, s. 283-297.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

10. Německo jako příkladný stát sociálního blahobytu (politické strany, odbory) – kořeny v 50. letech a změny 70. a 80. letech

Společné texty pro všechny:

Schlecht, O.: Příprava cesty k blahobytu, Střední Evropa, 68/1997(březen), s. 34-40.
(doplňkové texty: Erhard, L.: Tendence k zaopařovacímu státu, Střední Evropa, 68/1997(březen), s. 5-8; Fack, F. U.: Ludwig Erhard. Politik pořádku ve velké době, kancléř v těžké době, Střední Evropa, 68/1997(březen), s. 22-33.)

Následující dva texty pro referáty budou v případě zájmu nahrazeny texty k aktuálním otázkám SRN z knihy: Green, Simon/Paterson, William E.(eds.): Governance in Contemporary Germany: The Semisovereign State Revisited, Cambridge 2005.

A) Halfmann, Jost: Social Change and Political Mobilization in West Germany, in: Industry and Politics in West Germany. Toward the Third Republic (ed. Peter J. Katzenstein), Ithaca and London 1989, s. 51-86.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

B) Katzenstein, Peter: Stability and Change in the Emerging Third Republic, in: Industry and Politics in West Germany. Toward the Third Republic (ed. Peter J. Katzenstein), Ithaca and London 1989, zvláště strany 307-316 + 328-346.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

11. Sjednocené Německo jako nový aktér v Evropě a ve světě?!

Text pro všechny:

Hon, Jan: Závěrečný souhrn, in: Handl, Vladimír/Hon, Jan/ Pick, Otto a kol.: Vztahy SRN ke státům střední Evropy, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998, s. 269-284.)

Texty pro referáty:

A) Handl, Vladimír: Německý multilateralismus a vztahy k státům visegrádské skupiny, *Mezinárodní vztahy*, 1/2003, s. 5-27.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

B) Katzenstein, Peter J.: Germany and Mitteleuropa. An Introduction, in: Katzenstein, Peter J., ed.: Mitteleuropa - between Europe and Germany, Oxford 1997, pouze část textu s. 1-26.

nebo Harnisch, S.: Change and Continuity in Post-Unification German Foreign Policy, *German Politics*, Special Issue, 1/2001(April), 35-59.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

12. Cesta k současné rakouské národní identitě; rakouská neutralita a Evropa:

A) Heiss, G.: Konsenzus a jeho cena. Konstrukce identity v Rakousku po roce 1945, in: Heiss G./ Míšková, A./Pešek, J./Rathkolb, O. (Hg./Vyd.) Na rozhraní světů. Rakousko a Československo po roce 1945/An der Bruchlinie. Österreich und die Tschechoslowakei nach 1945, Wien 1998, s. 369-387.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

B) Rathkolb, O.: Hlavní trendy v rakouské zahraniční politice po roce 1945, in: Heiss G./ Míšková, A./Pešek, J./Rathkolb, O. (Hg./Vyd.) Na rozhraní světů. Rakousko a Československo po roce 1945/An der Bruchlinie. Österreich und die Tschechoslowakei nach 1945, Wien 1998, s. 299-316.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

C) Handl, V.: Rakouská bezpečnostní a vojenská politika a regionální vojenská spolupráce, Mezinárodní vztahy 3/2003, s. 74-86.

jméno (hůlkovým písmem) a podpis referenta:

.....

Závěrečná diskuse